

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

POSEBNA IZDANJA

KNJIGA LXXXII

ODJELJENJE DRUŠTVENIH NAUKA

Knjiga 18

BRANKO TOŠOVIĆ

FUNKCIONALNA STILISTIKA KOD NAS I U SVIJETU

(Poseban otisak)

121-129

SARAJEVO
1987.

BRANKO TOŠOVIĆ (Sarajevo)

FUNKCIONALNA STILISTIKA KOD NAS I U SVIJETU

Poznata je činjenica da jezik u konkretnoj realizaciji nije homogen, već se raslojava i da nejednako govorimo u različitim prilikama i na različitim mjestima. Obično se ističu sljedeće diferencijacije jezika: 1. teritorijalna (dijalekti, narječja, prostogradske govori, varijante i sl.), 2. socijalna (žargoni, argoi, profesionalni govori, sociolekti itd.), 3. polna (muška i ženska varijanta jezika), 4. starosna (dječji govor, govor omladine, govor odraslih, govor starijih osoba), 5. funkcionalna (funkcionalni stilovi, funkcionalne vrste, registri i sl.) i 6. individualna (individualni govori, individualni stilovi, idiolekti). Teoretskim i praktičnim pitanjima razuzdenosti jezika bavi se više lingvističkih disciplina, a prije svega lingvistička geografija, sociolingvistika, govorna kultura i lingvistička stilistika. U okviru ove posljednje razvila se posebna grana — funkcionalna stilistika, čiji je predmet istraživanja funkcionalno razgrađivanje jezika.

Funkcionalna stilistika zbog svoje usmjerenosti ne na strukturu jezika, već na upotrebu jezika i zbog razvijenosti lingvistike, koja je danas došla do tog stepena da može preći sa analize sistema jezika na analizu funkcionisanja tog sistema, postaje sve prisutnija u lingvističkim istraživanjima kod nas i u svijetu.

U srpskohrvatskoj stilističkoj školi sve donedavno dominirao je tradicionalan pristup proučavanju stilističkih fenomena, koji se uglavnom svodio na izučavanje pedagoškog i psihološkog aspekta stila. Prvi znaci izraženijeg zanimanja za problem funkcionalne diferencijacije jezika i funkcionalnih stilova, do kojih je došlo posljednjih godina, kao da nagovještavaju da će naša lingvistika i na ovome polju dati nešto svoje. Na žalost, za sada nemamo temeljitijih i širih istraživanja iz ove oblasti. Poređenja sa ispitivanjima u drugim zemljama još više će nam ukazati na tu prazninu. Naše funkcionalno-stilističke analize nisu ni brojne ni obimne. U srž funkcionalnog raslojavanja jezika još uvijek nismo zašli, a izgleda da ćemo na duboku brazdu morati još čekati. To se, uostalom, od-

nosi i na proučavanje ostalih vidova raslojavanja jezika (izuzev, možda, teritorijalnog): o socijalnom, polnom, starosnom i individualnom razgrađivanju jezika imamo dosta skromne analize. Naša današnja lingvostilistika, ako sudimo po postojećim priručnicima, monografijama i radovima objavljenim u periodici, funkcionalnoj diferencijaciji jezika posvećuje vrlo malo pažnje ili je potpuno ignoriše.

Ipako postoji nekoliko radova koji predstavljaju doprinos utemeljivanju i razvoju funkcionalne stilistike kod nas. Navešćemo samo neke. Knjiga Krunoslava Pranjića *Jezik i književno djelo* počinje poglavljem »Suvremeni književni jezik — stvarnost različitih stilova«. Krunoslav Pranjić ne ulazi u šire tumačenje funkcionalne diferencijacije jezika, već samo govori o tome koji postoje stilovi. Rosandić i Silić u knjizi *Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika* na dvadesetak strana pišu o funkcionalnim stilovima, i to: znanstvenom, poslovnom (administrativnom), razgovornom, publicističkom i beletrističkom. U odjeljku »Književni jezik i njegovi funkcionalni stilovi« oni daju kraće napomene o funkcionalnim stilovima uopšte, a zatim prelaze na razmatranje pojedinih stilova. Marin Mladenov samo u jednoj rečenici u *Novinarskoj stilistici* konstatuje da postoji funkcionalna diferencijacija jezika i odmah daje klasifikaciju stilova, polazeći od njihove funkcije i od osnovne situacije. Njegova je klasifikacija dosta slaba zato što ne počiva na jedinstvenim kriterijima. Kod Antice Antoša podjela je još diskutabilnija, jer predstavlja mješavinu onoga što ne može ići zajedno. O vrstama stilova govore i drugi lingvisti, npr. Babić, Jović, Guberina, Lešić, Pavlović, Minović i dr.

Slovenačka funkcionalnostilistička istraživanja slična su prethodnim, ali se i razlikuju od njih. Slična su u sljedećim elementima: 1. i na slovenačkom terenu ne postoje šire studije; 2. ta ispitivanja dobrim su dijelom u funkciji govorne kulture ili su pak nusprodukt sociolingvističkih analiza i 3. veoma malen broj stručnjaka bavi se ovom oblašću. Slovenske funkcionalnostilističke rasprave razlikuju se od srpskohrvatskih u tome što Slovenci u nekim analizama dublje zalaze u teorijske vode, više se naslanjaju na svoju lingvističku tradiciju, više pokušavaju da daju nešto svoje, originalno i, sudeći po objavljenim prevodima u slovenačkoj periodici, više su zainteresovani da prezentiraju rezultate funkcionalnostilističkih analiza u svijetu.

Od onih koji su se bavili i koji se bave ovim pitanjima treba izdvojiti Joža Toporišića, Bredu Pogorelec, Borisa Urbančića, Toma Korošca i Janeza Dulara. Ovdje je svakako potrebno dati i ime Antona Breznika, od kojega počinju prava slovenačka ispitivanja funkcionalne razuđenosti jezika. Ova pitanja, koliko nam je poznato, najviše su interesovala Jožeta Toporišića. On je uglavnom bio zaokupljen onim osnovnim — najširim funkcionalnom diferencijacijom jezika, i to ne kao izolovanom razgradnjom nego kao jednom od grana u sistemu sveukupne razuđenosti jezika. Toporišić za pojedine vidove raslojavanja jezika upotrebljava termin *vrst*, kojem bi u srpskohrvatskom odgovarala riječ *vrsta*. Toporišić svjesno odustaje od češkog termina *funkčni styl* (funkcionalni stil). On ističe da ovom izrazu odgovara slovenački *funkcijska vrst*, koji, i pored onoga *funkcijska*, ne treba vezati za češku lingvistiku jer je veoma prisutan u Breznikovim raspravama o jeziku slovenačkih novinara i pripovjedača.

Boris Urbančić poznat je po tome što je prvi poslao rata u slovenačkoj lingvistici preuzeo češku podjelu funkcionalnih stilova.

Makedonska funkcionalnostilistička istraživanja, na žalost, dosta zaostaju i za srpskohrvatskim i za slovenačkim. Međutim, to se lako objašnjava ako se uzme u obzir istorijski put koji je prošao makedonski jezik i makedonska lingvistika. Pogotovo se ovdje mora voditi računa o činjenici da je zvanična kodifikacija makedonskog jezika došla tek nakon I zasjedanja ASNOM-a 1944. god. i da je logično bilo da se prvo istraže problemi iz oblasti fonetike-fonologije, morfologije, tvorbe riječi, sintakse, leksiologije, dijalektologije, pravopisa, a da se tek onda više počne razvijati stilistika i njeni pojedini ogranci, kao što je funkcionalna stilistika.

Ovdje možemo navesti samo pokoji članak, i to više iz oblasti govorne kulture, ali i sa elementima interesantnim za funkcionalnu stilistiku. To su uglavnom radovi o jeziku štampe, radija, televizije i pozorišta (čemu su pisali Božo Vidoeski, Tome Dokovski, Mišo Kitanski, Marijana Kiš, Blagoja Korubin, Ljiljana Đurkova Minova, Dragan Mihajlov, Olga Mišeska-Tomić, Rada Ugrinova i dr.). Tu su i prilozi o jeziku udžbenika (Todor Dimitrovski), administrativnom jeziku (Krume Kepeski), makedonskim tajnim jezicima (H. Polenković, O. Jašar-Nasteva, S. Popovski) i nekim drugim pitanjima.

Funkcionalna stilistika u svijetu različito je razvijena i ima različit status u pojedinim lingvističkim sredinama. Na ovom planu može se govoriti o četiri osnovne grupacije: istočnoevropskoj, zapadnoevropskoj, američkoj i japanskoj.

U okviru prve grupe, istočnoevropske, dominantne su čehoslovačka i sovjetska stilistička škola (i u svjetskim relacijama u oblasti funkcionalnostilističkih istraživanja one bi mogle biti vodeće). Čehoslovačka lingvistika faktički je i fundirala funkcionalnu stilistiku. Počev od Praškog lingvističkog kružoka intenzivno se proučavaju stilistički fenomeni, a naročito njihov funkcionalnostilistički aspekt. Što se tiče sovjetske funkcionalne stilistike, ona je dala niz značajnih, studioznih i obimnih funkcionalnostilističkih analiza. U SSSR-u ovim se pitanjem bavi više stručnjaka nego bilo gdje u svijetu pa je neminovno da se kvantitet odrazi na kvalitet.

Sve ostale funkcionalnostilističke škole u Istočnoj Evropi zaostaju za čehoslovačkom i sovjetskom.

Na zapadnoevropskom terenu funkcionalnostilistička istraživanja dobrim dijelom nalaze se u okviru sociolingvistike. O funkcionalnostilističkim problemima ne govori se onako (i onoliko) kao u ČSSR-u i SSSR-u, ali oni postoje i sve ih je više. Na ovome terenu veoma je dobro proučen komunikacijski aspekt jezika, što predstavlja jedan od fundamenata za funkcionalnu stilistiku, pogotovo za onaj njen dio u kome se govori o ekstralingvističkim faktorima funkcionalne diferencijacije jezika.

U američkoj lingvistici situacija je nešto drugačija, i to najviše zbog dominacije ideja Noama Čomskog i njegovih privrženika. Naime, Čomski i pristalice generativne gramatike na stil gledaju veoma usko — oni smatraju da stil predstavlja odstupanje od norme. Ali u američkoj lingvistici postoje i drugi tonovi. Funkcionalnostilistički pristup osjeća se kod niza istraživača, kod Kristala i Dejvija, za koje Galjperin tvrdi da su najbliži

U japanskoj lingvistici za funkcionalnu stilistiku je najznačajnija teorija »jezičkog postojanja«, čiju teoretsku osnovu čini koncepcija japanskog lingvista Tokijeda i američkih sociologa (ne lingvista). Ova teorija bazirana je na ispitivanju govora i uslova u kojima se odvija govorna aktivnost.

Da zaključimo. Jugoslovenska funkcionalnostilistička ispitivanja tek su na početku i dosta zaostaju u odnosu na neke funkcionalnostilističke škole u svijetu, pogotovo u odnosu na sovjetsku i čehoslovačku. Prije svega, nama su neophodna jača teoretska istraživanja suštinskih fenomena funkcionalnog raslojavanja jezika.

S U M M A R Y

FUNCTIONAL STYLISTICS IN YUGOSLAVIA AND IN THE WORLD

Functional stylistics is a special field of linguistic stylistics. Its main subject of research is functional division of a language. Relatively young discipline, it is getting more and more followers and it becomes more and more present in linguistic research.

This paper discusses the position and significance of stylistics, the presence and ways of the researches of functional division in Yugoslavia and the world, and differences among certain stylistic schools.

Each national linguistics has its own approach to the functional division of language. Our functional stylistic researches are not numerous, but they are significant. In the world, functional stylistics is especially developed in USSR and Czechoslovakia. Rather unique opinions can be found in West-European and particularly in American linguistics. This paper, therefore, pays special attention to Soviet, Czech, West-European and American theories of the functional division of language.